

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Статтю присвячено проблемі формування самоосвітньої компетентності студентів. Автором розмежовано поняття «компетенція» та «компетентність» та подано визначення самоосвітньої компетентності.

Ключові слова: компетенція, компетентність, самоосвіта, самоосвітня компетентність.

Статья посвящена проблеме формирования самообразовательной компетентности студентов. Автором сделано разграничение понятий «компетенция» и «компетентность». Дано определение самообразовательной компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, самообразование, самообразовательная компетентность.

The article deals with the problem of students' self-education. Terms «competence» and «self-educational competence» are defined and definition of self-educational competence is given.

Key words: competence, self education, self-educational competence.

Вступ. Сучасний стрімкий розвиток суспільства, науки і техніки, підвищена конкуренція на ринку праці змушують випускників вищих навчальних закладів не припиняти своє навчання після отримання диплому. Вони повинні бути готовими до безперервної самоосвіти. Майбутній фахівець повинен володіти науковими знаннями, ефективними прийомами та вміннями, що дозволять йому швидко адаптуватися в мінливому світі.

Сьогодні однією з головних стратегій підготовки фахівців є орієнтація освіти на розвиток здатності вчитися протягом усього життя як основи безперервного навчання в контексті особистого, професійного і соціального життя. Це зумовлено, насамперед, зміною освітньої парадигми, сутність якої полягає у «вільному розвитку людини», а не у засвоєнні великого обсягу інформації. Завданням вищого навчального закладу є формування особистості студента як активного суб'єкта навчальної діяльності та його всебічна підготовка до безперервного процесу освіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Інтеграція України до європейської і світової спільноти, значне розширення професійних і культурних зв'язків нашої країни з іншими державами вимагають від вітчизняної системи освіти забезпечення високоякісної підготовки фахівців, невід'ємним компонентом якої є володіння іноземною мовою. Згідно з положеннями Болонської конвенції особливого значення в процесі

оволодіння іноземною мовою має збільшення частки самостійної роботи студентів, оскільки вона є важливою ланкою в самоосвіті студента і організації його інтелектуальної діяльності та формування самоосвітньої компетенції.

Аналіз досліджень і публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених займалися вивченням різних аспектів самостійної роботи та самоосвіти студентів. А. Алексюк, Б. Єсіпов, П. Дкасистий, М. Соловей, А. Усова досліджували ролі самостійної роботи у формуванні навичок самостійної творчої діяльності; А. Вербицький, І. Зимня, А. Осницький, В. Якунін досліджували психологічні особливості самостійної роботи. Організаційне та методичне забезпечення самостійної роботи висвітлюється в працях В. Андрєєва, В. Бураяка, М. Данилова, В. Краєвського, Н. Кузьміна, І. Огородникова та інших. Проблеми самоосвіти студентів вищих гуманітарних навчальних закладів вивчали Т. Гусєв, Г. Закіров, М. Піскунов, Ф. Письменний, Б. Райський. Оскільки іноземна мова є гуманітарною дисципліною, то важливими для нас будуть праці в галузі психології та методики викладання іноземних мов. У цьому напрямку працювали В. Жуковський, Л. Голік, І. Зимня, С. Ніколаєва, І. Рапопорт, Р. Сель, І. Сеттер, С. Фоломкина, О. Петрашук та інші.

Водночас, педагогічна проблема формування самоосвітньої компетентності студентів не може вважатись остаточно вирішеною, тому *метою*

даної статті є надання характеристики формуванню самоосвітньої компетентності студентів з позиції сучасних підходів до навчання.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- проаналізувати поняття «самоосвітня компетентність» студентів вищих навчальних закладів;

- виявити наявні підходи до визначення самоосвітньої компетентності;

- визначити шляхи формування самоосвітньої компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Значна кількість теоретичних досліджень, присвячених проблемі організації самостійної роботи студентів свідчить про актуальність нашого дослідження. Зміни у сучасній системі вищої освіти України під впливом Болонського процесу безпосередньо стосуються самостійної роботи та самоосвіти студентів.

Виклад основного матеріалу. Однією з перспективних тенденцій модернізації національної освіти є компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців. На сьогодні педагогічною наукою здійснено значний поступ у розвитку компетентнісного підходу до освіти. За визначенням Н. Воропай, компетентність – це складне багатогранне утворення особистості, інтегровану якість, що ґрунтується на знаннях, уміннях, способах діяльності, ціннісних орієнтаціях студентів [1].

Терміни «компетенція» і «компетентність» останнім часом широко використовуються в дослідженнях з проблем виховання та навчання. Аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури свідчить, що ці поняття з'являються в різноманітних контекстах і трактуються різними дослідниками по-різному.

Поняття «компетентність» походить від слова «компетенція» (у перекладі з латинської мови – *competence* – право судити; *competere* – підходити, пасувати) трактується як:

- а) коло питань, явищ, де дана особа має авторитет, знання, досвід;

- б) коло повноважень будь-якого органу або посадової особи [9].

У Словнику російської мови С. І. Ожегова [7, с. 256] «компетенція» визначається як 1. «коло питань, у яких хтось добре обізнаний», 2. коло повноважень, прав. Поняття «компетентний» визначається як «той, хто знає», обізнаний, авторитетний у певній галузі»; 2. Той, хто має компетенцію».

У самому визначенні поняття «компетентність» вже закладена двоякість даного поняття, яке виступає, з одного боку, як «правомічність» суб'єкта, а з іншого – як його обізнаність у певному колі питань. Воно відображає кількість та якість знань і вмінь людини в будь-якій сфері діяльності. Для нас компетентність важлива з точки зору здібності індивіда не тільки добре

орієнтуватися у певному світі, але й ефективно, автономно та творчо робити будь-що.

Термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Словник іншомовних слів визначає поняття «компетентний» (лат. *competens* – відповідний, здібний) як той, що володіє компетенцією, чи як той, що знає, обізнаний у певній галузі [8].

Аналіз визначення понять «компетенція» і «компетентність» у різних джерелах дає змогу виділити такі загальні характеристики: знання, досвід, обізнаність у певній галузі.

Бути *компетентним* означає мати достатні знання в певній галузі, бути добре обізнаним, тямущим, проінформованим, обізнаним, авторитетним, ґрунтуватися на знанні. За М. А. Чошановим, поняття *компетенція*, з якої виходить поняття *компетентність*, має ряд суттєвих переваг: воно одним словом виражає значення традиційної тріади «знання, вміння, навички» та виступає ланкою між його компонентами. «Компетенцію у широкому розумінні можна визначити як поглиблене знання предмету або засвоєне вміння» [11]:

- компетенція – це здібність серед багатьох рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано заперечувати помилкові рішення, піддавати сумніву ефектні, але не ефективні рішення – тобто володіти критичним мисленням;

- компетенція припускає постійне оновлення знання, володіння новою інформацією для рішення задач на даний момент та за даних умов. Це здібність до актуального виконання діяльності;

- компетенція включає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти.

Компетентна людина повинна не тільки розуміти суть проблеми, але й вміти практично вирішити її, тобто володіти методом («знання + вміння») вирішення. Залежно від того, в яких умовах опиняється людина, вона може застосувати той чи інший метод, найбільш придатний у даних умовах. Варіативність методу – це важлива якість компетентності поряд з мобільністю знання та критичністю мислення. На думку М. А. Чошанова, компетенція – це сума мобільності знання, гнучкості метода та критичності мислення [11].

Проаналізувавши різні визначення понять «компетенція» та «компетентність», ми дійшли висновку, що саме *наявність власного досвіду* у відповідній сфері діяльності – це той нюанс, який відрізняє компетенцію від компетентності.

Порівняно універсальним є перелік, наведений Радою Європи, де визначено п'ять груп ключових компетентностей:

- соціальні;
- полікультурні;
- інформаційні;
- самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти;
- продуктивної та творчої діяльності.

У переліку ключових компетентностей Ради Європи визначені якості особистості, які відображають особливості самоосвітньої компетентності:

– компетентності, що реалізують здатність і бажання вчитися все життя як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому і громадському житті;

– компетентності, пов'язані з виникненням суспільства інформації, володіння новими технологіями, розуміння їхнього застосування, їхньої сили і слабості, здатність критично ставитись до інформації та реклами, що поширюється у засобах ЗМІ [3].

У контексті нашого дослідження актуальною є компетентність самовдосконалення, саморозвитку та самоосвіти. За І. Зимньою, під нею розуміється здатність учитися протягом життя як основу безперервного навчання в контексті особистого, професійного і соціального життя [4].

До змісту цієї ключової компетентності входять:

1) Потреба в саморозвитку.
2) Уміння вибудовувати персональну життєву стратегію.

3) Тісна єдність інтелектуального розвитку з формуванням особистості, здатність справлятися із протиріччями й невизначеностями свого життєвого досвіду.

4) Здатність самостійно контролювати хід свого інтелектуального розвитку, досягати висот професійної майстерності та творчості.

5) Структурування знань, ситуативно-адекватна актуалізація знань, розширення, збільшення накопичених знань.

6) Мовленнєвий і мовний розвиток, оволодіння культурою рідної мови.

7) Адекватна оцінка досягнутих у саморозвитку результатів і постановка нових перспективних завдань.

На думку О. Чеботарьової, самоосвітня компетентність – інтегративна особистісна властивість, що забезпечується емоційно-ціннісним відношенням до саморозвитку й самоосвітньої діяльності, системою знань про планування й реалізацію самоосвітньої діяльності, про способи самовиховання; суб'єктно-особистісним досвідом продуктивного вирішення проблем розвитку, розробки й реалізації моделей підготовки студентів до самоосвітньої діяльності; готовністю

до безперервного саморозвитку якостей професіонала, самовдосконаленню, самоосвіті в області майбутньої професії [12].

Н. Коваленко самоосвітню компетентність особистості розуміє як складну інтегровану властивість особистості, яка забезпечує готовність задовольняти індивідуальні та соціальні потреби пізнання нею дійсності на основі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, способами діяльності та набутого досвіду продуктивно здійснювати самостійне систематичне цільове освоєння соціального досвіду людства. Це готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку, інтегрована якість особистості, яка ґрунтується на уміннях самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самореалізації упродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб. Це готовність і здатність особистості до самоосвітнього розвитку, самостійного творення себе [5].

За Н. Коваленко, самоосвітня компетентність особистості передбачає наявність:

1) системи цінностей, усвідомлення важливості освіти в сучасному житті, особистісної відповідальності за власне життя;

2) системи знань про методи пізнання, інформаційний пошук;

3) уміння та прагнення використовувати їх у навчанні, для потреб власної самоосвіти, у повсякденному житті;

4) активної позиції [5].

Висновки. Отже, самоосвітня компетентність це одна з важливих складових життєвої компетентності, яка являє собою систему здібностей і здатностей, що забезпечують особистості можливість успішно вирішувати життєві завдання. Це безперервний процес навчання, який триває навіть після закінчення вищого навчального закладу.

Як нагальна педагогічна проблема формування самоосвітньої компетентності потребує додаткових емпіричних досліджень, розробки стратегії поетапного її формування, створення структурно-функціональної моделі самоосвітньої компетентності в умовах університетської освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай Н. А. Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Воропай Наталія Анатоліївна ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2011. – 20 с.
2. Добридень А. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя засобами інтерактивного навчання / А. Добридень // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 59–64.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя. – М. : Высшее образование сегодня, 2004. – 43 с.
5. Коваленко Н. В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / Н. В. Коваленко. – К., 2009. – 20 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // «Освіта України». – № 29 (18 липня 2001 р.)

7. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1982. – 816 с.
8. Словник іншомовних слів. – М. : Просвещение, 1987. – С. 241.
9. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 1271 с.
10. Фомина Е. Н. Формирование самообразовательной компетентности студентов на основе применения модульной технологии (на примере средних профессиональных учебных заведений) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. Н. Фомина. – Волгоград. – 2007. – 24 с.
11. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения / М. А. Чошанов. – М. : Народное образование, 1996. – 157 с.
12. Чеботарева Е. С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов [Электронный ресурс] / Е. С. Чеботарева. – Режим доступа : <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II.html>.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор;
Кіршова О. В., к.пед.н., доцент.

© Швець М. М., 2012

Дата надходження статті до редколегії 02.04.2012 р.

ШВЕЦЬ Микола Миколайович – аспірант кафедри соціальної роботи, психології та педагогіки Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Коло наукових інтересів: формування самоосвітньої компетентності студентів нефілологічних спеціальностей.